

Verborgen tralies is het schokkende verhaal van Hameeda Lakho, een Pakistaanse vrouw die op vierjarige leeftijd naar Nederland kwam en hier werd opgevoed door haar tirannieke vader. Hij vertelde haar en haar zus dat hun moeder en jongste zusje omkwamen bij een auto-ongeluk. Als Hameeda na bijna dertig jaar ontdekt dat haar moeder en zus nog in leven zijn, zet ze alles op alles om hen te vinden.

In *Verborgen tralies* schreef Hameeda Lakho de bestseller *Gebroken cirkel*, waarin ze op zoek gaat naar de moeder-dochterrelatie die haar in haar jeugd ontnomen werd. Onlangs verscheen haar derde boek *Geheim geweld*, waarin Hameeda aandacht vraagt voor de wereldwijde slachtoffers van kindermishandeling, die de pijnlijke gevolgen van huiselijk geweld levenslang met zich meedragen.

Van *Verborgen tralies* en *Gebroken cirkel* werden in Nederland en België meer dan 100 000 exemplaren verkocht. Vertalingen verschenen in Duitsland, Noorwegen, Zweden, Finland, Spanje, Portugal en Estland.

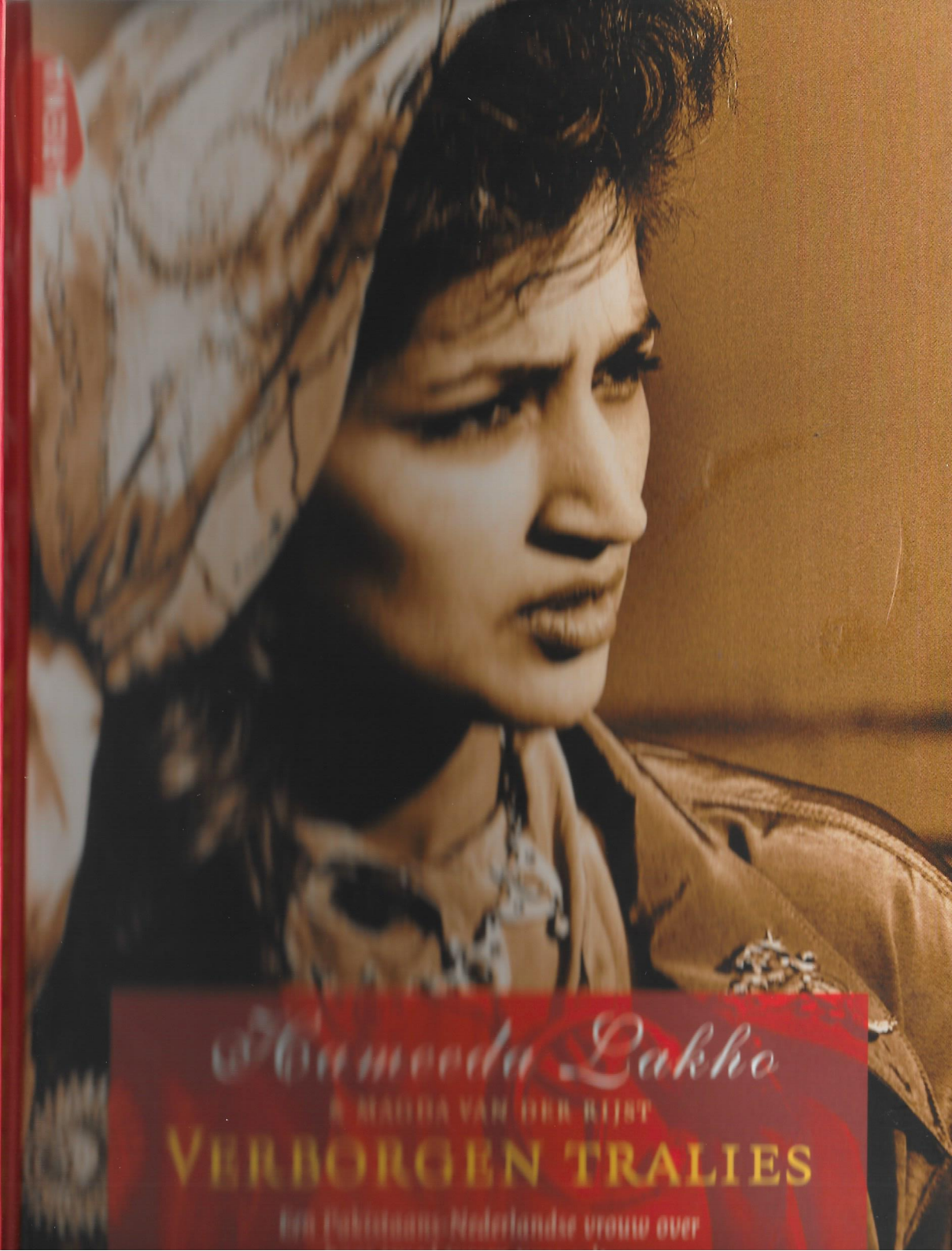
‘Een adembenemend werk in de traditie van *Not Without my Daughter*.’

MARIE CLAIRE

‘Een angstaanjagend relaas, dat met een opmerkelijke afstandelijkheid tegelijkertijd emotionele lading is geschreven.’

DE VRIJESCHIEDER

ISBN 90-6974-717-0

Amma verongelukt

Na de woede-uitbarsting van mijn vader waren we nog een poosje tegen elkaar aan blijven zitten. Het voelen van elkaars warmte en strekende handen bracht ons tot bedaren. Uiteindelijk stopte amma ons in bed. Niet veel later kroop ze er zelf bij. Drie magere meisjes en zo'n kleine moeder pasten gemakkelijk in een tweepersoonsbed. De volgende dag verzorgde amma ons beter dan ooit. Hoewel het volslagen leugens waren die mijn vader had verkondigd, moet het luizenverhaal haar toch hebben aangegrepen. Zorgvuldig waste ze onze haren. Met haar eigen geurige olie probeerde ze onze gekortwiekte koppies in model te brengen. Het was alsof de ellende ons nog sterker met elkaar verbond. Hij deed ons pijn, maar zolang wij samen waren, konden we alles aan. Hij liet ons een hele week met rust. Op school zal hij ons wel ziek gemeld hebben, want niemand kwam poolshoogte nemen. We reddden ons inmiddels prima. We gingen samen met amma naar de winkels. Mijn moeder was al snel thuisgeraakt in haar Hollandse keuken. Van ingrediënten die bij ons in de buurt verkrijgbaar waren, wist ze een min of meer Pakistaanse maaltijd te bereiden. Wat ze er ook van brouwde, wij vonden alles lekkerder dan wat we bij die vrouw in Scheveningen te eten kregen.

Op een dag stond mijn vader ineens weer in onze woonkamer. Ik

speelde met Yasmin. We rolden samen over de grond. Yasmin kirde van pret. Contact met Yasmin, Pakistaans praten en dan ook nog hard-op lachen waren voldoende redenen voor hem om uit zijn slof te schieten.

'Roep dat kind tot de orde,' snauwde mijn vader.

Mijn moeder tilde Yasmin op en dirigeerde mij met zachte hand naar de bank waarop Zahida en Ayesha al met gebogen hoofdjes zaten.

'Ze moeten Hollands spreken. Ook hier in huis. Jij leert het nooit, domme vrouw. Ik ga dit anders aanpakken. In deze woning, hier bij jou, komt er niets van die sloeries terecht. Jij wilt toch dat ze verderkomen? Dat ze niet hun hele leven in een vieze, vuile krottenwijk hoeven te wonen zoals jij? Ze gaan mee en voorlopig zul je die, die...' Met een ijskoude, afkeurende blik en een opgetrokken neus alsof hij een vieze geur rook bewoog hij zijn hoofd in onze richting. 'En voorlopig zul je die luizenbalen hier niet meer zien.'

Zijn woorden raakten ons nauwelijks. Hij had ons nog nooit bij onze voornaam genoemd. We wisten niet beter dan dat hij met afgrijzen over ons sprak en altijd weer een scheldnaam voor ons verzoon. Op bevelende toon zei hij mijn moeder schone kleren voor ons in een tas te stoppen.

'Ze hebben net schone kleren aan. Waarom wil je dat ik een tas inpak?'

Zijn ongeduldige houding en woedende blik maakten dat mijn moeder zijn bevelen opvolgde. Ze pakte wat spullen, deed ze in een tas en reikte ons onze jassen aan. Kennelijk moesten we weer mee. Ik sloeg mijn armen om amma's nek. Stevig klemde ik me aan haar vast.

'Ik wil niet mee, amma,' fluisterde ik wanhopig.

Zacht duwde ze me naar baba en zei me hem niet weer boos te maken. 'Straks ben je weer thuis,' fluisterde ze in mijn oor. 'Ga nu maar.'

Zoals we inmiddels gewend waren, reden we met de bus naar Scheveningen. Ik drukte mijn neus tegen de koude ruit. Door mijn adem besloeg het glas. Alleen op de plaats waar mijn neus de ruit had geraakt, was nog een kijkgaatje over. Ik wees ernaar en zei er iets over tegen Ayesha.

'Praat Hollands,' siste mijn vader, die met Zahida op het bankje achter Ayesha en mij zat.

We krompen ineens. De sfeer leek er niet beter op te worden. De vreselijke vrouw was met haar kind bezig toen wij arriveerden.

'Zet ze maar meteen in hun kamers,' riep ze tegen mijn vader zonder ons te begroeten.

Braaf hingen wij onze jasjes aan de kapstok en lieten ons afzonderlijk opsluiten. Lijdzaam maar alsof het de gewoonste zaak van de wereld was, ondergingen we deze behandeling. We wisten: er komt een eind aan deze dag en dan gaan we fijn naar amma. Als ik aan haar dacht, rook ik haar vertrouwde geur en de lekkere luchtjes die uit de keuken kwamen als mijn vader ons weer afleverde. Die dag werden we niet één keer uit onze kamers gehaald. Een stuk droog brood en een beker melk werden naar binnen geschoven. Ik rouwde er niet om. Toen het begon te schemeren luisterde ik aandachtig. Nu kon mijn vader elk moment de deur openen en mijn jas voor me neergooien. Dat was het sein dat we weer vertrokken. De schemer ging over in duisternis. Ik had de lamp aangedaan en buiten brandde de straatverlichting. Op straat leek het steeds stiller te worden. Op een gegeven moment hoorde ik stappen in de gang. Ik veerde op. Niet omdat ik blij was mijn vader te horen, maar omdat ik wist dat we dan snel weer naar huis zouden gaan. Toen ik nog eens goed luisterde, viel het me op dat het andere voetstappen waren. Het was mijn vaders vriendin. Haar staalblauwe ogen keken nog killer dan anders.

'We gaan eten,' meldde ze terwijl ze de deur opengooide.

'Naar amma?' bracht ik stamelend uit terwijl ik de gang inkeek of Ayesha al uit haar kamertje was gekomen.

Ayesha stond tegen de deurpost geleund en toen de vrouw wegliep, zei ze snel in het Pakistaans dat wij waarschijnlijk daar moesten blijven. De hele nacht. Onze vader kwam inderdaad niet opdagen. Gedwee klommen we op onze stoelen. Waheed, die we lang niet gezien hadden, was grappiger dan ooit. Hij kledde met z'n vieze, groene eten en ik moest erom lachen. Het lachen verging me snel toen ik zag dat wij hetzelfde op onze bordjes kregen. Ik schoof mijn bord weg en schudde gedecideerd m'n hoofd.

‘Iets anders krijg je niet,’ zei de vrouw, ‘dus als ik jou was zou ik er maar snel aan beginnen.’ Als voorbeeld nam ze zelf een flinke hap die ze met zichtbaar genoegen naar binnen werkte.

Zahida en Ayesha deden voorzichtig een poging. Ik werd al misse-lijk bij het idee dat ik die vreemde brij in mijn mond moest stoppen. Met neergeslagen ogen staarde ik naar mijn bordje. Ik probeerde voor- al niets fout te doen, niets om te gooien, niet te lachen, niets in het Pakistaans te zeggen. Maar niet eten bleek dit keer de miskleun.

Toen ik na herhaaldelijk aandringen nog geen hap nam, plantte ze haar hand hard op mijn achterhoofd en duwde mijn gezicht in de spi- nazie. ‘Eet, ondankbaar kind, eet.’

Huilend ging ik weer rechtop zitten. ‘Nee! Ik wil naar amma!’ schreeuwde ik.

Zahida en Ayesha zaten met grote angstogen te kijken wat er nu zou volgen. Ze pakte een lepel, schepte hem vol en duwde ’m in mijn mond. Ik kokhalsde. De groene prut smaakte nog viezer dan ik had verwacht, ik was volledig over mijn toeren en bovendien stak ze de le- pel te ver achter in mijn keel. Dat verergerde het kokhalzen. Maar zon- der op mij te letten, had ze de volgende hap klaargemaakt en die werd bij mij naar binnen geschoven. Ik moest wel slikken, maar ik bleef kokhalzen en na de vierde hap veranderde het kokhalzen in overgeven. Een golf melkachtige drab met groene slierten spoot vanuit mijn mond over het tafellaken. Zahida en Ayesha deinsden achteruit.

De vrouw werd razend. Met een opscheplepel schepte ze de zuur- ruikende, slijmerige smurrie van het tafellaken terug op mijn bord en dwong me het op te eten. ‘Eten. Nu.’

Haar schelle stem deed pijn aan mijn oren en ik kromp ineen. Met de lepel sloeg ze op mijn achterhoofd. De klappen kwamen steeds har- der aan. Trillend nam ik een hap van de slijmerige massa, terwijl zij met de lepel tikken uitdeelde. Ik weet niet hoe deze kwelling geëindigd zou zijn als ze niet op dat moment de sleutel in het slot hoorde. Het ge- luid van de rammelende sleutelbos bracht haar bij zinnen. Haar ou- ders kwamen thuis. Razendsnel haalde ze onze borden van tafel en trok het kleed weg. Ze wierp een vernietigende blik in mijn richting en liep stampvoetend naar de keuken. Ik durfde me niet te verroeren.

Haar moeder, die altijd lief voor ons was, zei verschrikt: ‘Maar meis- je, wat is er met jou aan de hand?’ Ze haalde meteen een nat washand- je om mijn gezicht schoon te maken.

Toen ik was opgefrist, trok ze me op schoot. Ook Ayesha en Zahida mochten bij haar komen zitten. Ze vroeg niets aan haar dochter, ten- minste niet op dat moment.

Ayesha had het goed begrepen: we bleven die keer voor het eerst ook ’s nachts in Scheveningen. Samen met haar moeder bracht mijn vaders vriendin ons naar bed. Ze probeerde haar moeder in de woonkamer te houden, maar die liet zich niet commanderen. Ze ging mee en hielp ons met tanden poetsen en ons klaarmaken voor de nacht. Tegen onze verwachting in hoefden we niet naar onze ‘cellen’. We zouden met z’n drieën bij elkaar in Zahida’s kamer slapen. Tegen een wand stond een stapelbed en haaks op dat hoge bed stond een kleiner ledikant. Dat was mijn slaapplek. Hoewel de moeder haar best deed het gezellig te ma- ken, voelden we ons verloren in die vreemde bedden en zonder amma die om ons heen scharrelde en een van haar Pakistaanse liedjes zong. Het licht ging meteen uit en de deur werd dichtgetrokken.

Toen de geluiden verstomden, hoorde ik Ayesha’s fluisterende stem: ‘Hameeda, gaat het? Ben je niet meer misselijk?’

De herinnering aan de maaltijd maakte me bijna weer ziek. Zacht begon ik te huilen. Ik liet me uit m’n ledikant glijden en kroop naast Ayesha die in het onderste bed lag. ‘Ik wil naar amma,’ zei ik.

Zou zij wel weten dat we hier waren? Waarom was onze vader niet gekomen? Hoe lang zouden we hier moeten blijven? We versteenden toen we plotseling harde stemmen hoorden. Hoewel we al Hollandse woordjes begonnen te begrijpen, konden we dit gesprek niet volgen. De vrouw sprak op luide toon met haar ouders. Ik hoorde mijn naam vallen. Kennelijk ging dit over mij, over ons. Moe van de emoties, en de onzekerheid wat de volgende dag zou brengen, vielen we in slaap.

Toen we de volgende ochtend werden geroepen, bleken haar ouders al vertrokken te zijn. Een beker melk en brood stonden voor ons op tafel.

‘Zo dekken we hier de tafel,’ zei de vrouw, ‘vanaf morgen mogen jul-

lie dat doen. Het is hier geen rusthuis, jullie zijn groot genoeg om de handen uit de mouwen te steken.'

Voor het eerst sinds we bij haar waren gekomen, werden we niet meteen opgesloten. Die ochtend moesten we meehelpen in het huishouden. Zahida, die mijn moeder en lalli altijd had geholpen, kon al van alles hoewel het huishouden hier niet te vergelijken was met dat in Soomar Halepoto. Ayesha en ik waren minder handig, maar met z'n drieën slaagden we erin de klusjes min of meer tot een goed eind te brengen. De eerste taak was de ontbijttafel afruimen, afwassen, de kamer stofzuigen en de keuken dweilen. Ik vond het een aangename afwisseling. Het maken van een sopje was heel spannend. Hoe hoog zou je het schuim boven de emmer uit kunnen laten komen? Kledderen met water op de vloer lag mij ook wel. Zahida was best streng voor Ayesha en mij en voorkwam daarmee dat wij later straf zouden krijgen. Ook de was werd een van onze taken. Die eerste dagen ging het vooral om de spullen van Waheed en onszelf. We moesten ze met de hand wassen, uitspoelen, uitwringen en aan een wasrek in een van onze kamers te drogen hangen. Strijken mocht ik nog niet, maar Zahida en Ayesha moesten het al wel doen. Nadat we de huishoudelijke klussen hadden gedaan, werden we naar onze kamers gestuurd.

Mijn vader zagen we in die dagen niet. We durfden zijn vriendin niet naar hem of amma te vragen. 's Avonds als we in bed lagen, praatte we met elkaar. Ik sliep altijd bij Ayesha in het onderste bed. Soms kwam Zahida er ook een poosje bij liggen, maar die klom snel terug als ze iemand hoorde. Af en toe kwam een van haar ouders om het hoekje kijken. De vrouw zelf zagen we niet meer als het eenmaal avond was. De dagen volgden een vast stramien. 's Ochtends begonnen we met het huishouden waarbij het meeste werk op Zahida's schouders terechtkwam. Daarna werden we opgesloten en 's middags mochten we een poosje met Waheed spelen zodat zijn moeder haar handen vrij had. Meestal zat ze dan een tijdschrift te lezen of ze naaide kleren. Ook voor ons. Nu pas begrepen we dat de jurkjes die in Rijswijk in de kast hadden gehangen door haar waren gemaakt. Soms moesten we iets passen. Venijnig prikten de spelden die langs de armsgaten of aan de zoom zaten in mijn vel, maar ik durfde geen kík te geven.

De maaltijden verliepen iets beter. Dat wil zeggen: eten kon ik nog steeds niet, maar zij had zich kennelijk voorgenomen geen aandacht aan me te schenken. Bovendien waren haar ouders sinds die ene avond steeds thuis geweest tijdens het avondeten. De vierde avond hoefden we niet voor hen te dekken. Wel voor mijn vader. Voor het eerst sinds dagen zagen we hem weer. We hoopten dat hij ons naar amma zou brengen. Nadat hij zich eerst een poosje met Waheed had beziggehouden, liet hij ons naast elkaar op de bank plaatsnemen. Kortaf vertelde hij wat ons te wachten stond.

'Amma en Yasmin blijven in Rijswijk. Jullie wonen vanaf nu hier. In dit huis worden jullie manieren en de Hollandse taal bijgebracht. Vanaf maandag gaan jullie in deze buurt naar school. Voorlopig zullen jullie je moeder niet zien. Dat is beter voor iedereen en zeker voor jullie ontwikkeling.'

Amma niet zien? Niet met kleine Yasmin spelen? Mijn ogen vulden zich met tranen. Ik probeerde ze tegen te houden, maar ze waren niet te stoppen. Mijn vader reageerde er niet op. Misschien zag hij het niet eens.

Die avond aten we bloemkool. Bloemkool met een melig sausje. De geur alleen al stond me tegen. Er lag een steen op mijn maag, er zat een brok in mijn keel en de geur die ik opsnoof maakte me misselijk. Mijn vaders vriendin noemde mijn naam en legde aan baba uit wat er de eerste avond was gebeurd. Natuurlijk zou hij haar kant kiezen en moest ik het onderspit delven. Zahida en Ayesha begonnen dapper te eten. Vooral Zahida deed haar best de aandacht van mij af te leiden. Maar dat werkte niet. Ik kreeg geen hap naar binnen. Hoewel wij geen woord Pakistaans mochten spreken, wees mijn vader me eerst in het Hollands en daarna in het Pakistaans terecht.

'En nu eet je je bord leeg. Snel. Eet, zeg ik je!' Met een ruk greep hij mijn haren en trok mijn hoofd in de richting van de bloemkool. Toen ik nog geen aanstalten maakte, kwam de eerste klap. Zijn vuisten raakten mijn hoofd keer op keer.

Ayesha schopte tegen m'n scheenbeen: 'Probeer het nou,' haar stemmetje klonk bang.

Met trillende handen schoof ik wat eten op mijn vork. Eén hapje

ging naar binnen. De smaak van dit eten was zo anders dan dat van amma. De sfeer aan tafel was om te snijden en niet bevorderend voor de eetlust. Ik had trouwens helemaal geen honger. Nu was het mijn vader die het eten bij me naar binnen probeerde te werken en de gebeurtenis van enkele dagen eerder herhaalde zich. Alleen bleef de redding langer uit. Haar ouders verschenen niet om de woede van mijn vader te beteugelen. Nadat ik het eten had uitgespuugd, werd ik weer gedwongen mijn braaksel op te eten. Toen ik eindelijk klaar was, sloeg mijn vader me van tafel. Pas toen we een geluid in de gang hoorden, hield hij zich in. Het waren niet de ouders, maar oom Henk – een broer van de vrouw – met zijn vriendin Annie. Mijn vader, die zich verrassend vriendelijk en beleefd kon gedragen, verontschuldigde zich voor het incident met zijn jongste dochter.

‘Soms halen ze het bloed onder je nagels vandaan,’ zei hij lachend tegen Annie die argwanend gadesloeg wat er zich in het huis van haar schoonzus afspeelde.

Mijn vader trok me mee naar de badkamer. Ik moest me uitkleden, werd onder een ijskoude douche gezet en moest daarna meteen naar mijn kamer. Snikkend liet ik me languit op mijn bed vallen. Alles deed me pijn. Oom Henk en Annie, die altijd erg met ons begaan waren, kreeg ik die avond niet meer te zien.

De toestand aan tafel zou jarenlang tot de vaste rituelen behoren, met ondervoeding en eetstoornissen tot gevolg. Maar dat wist ik toen nog niet. Het werd ons duidelijk dat we nu kennelijk in Scheveningen woonden. De school was niet heel anders dan die in Rijswijk. Het was raar dat we hier onder een andere naam werden ingeschreven. In Pakistan heetten we Lakho, in Rijswijk Hussain en nu werden we Khan genoemd. De eerste keer had baba ons gebracht, daarna kenden we zelf de weg van huis naar school. De dagen begonnen vroeg in Scheveningen. Wij dekten de tafel, zetten het ontbijt voor Waheed, zijn moeder, onszelf en soms ook mijn vader klaar. We ruimden de tafel af, stofzuigden de kamer, dweilden de keuken en trokken dan onze jasjes aan om naar school te lopen. 's Middags als we thuiskwamen, deden we de was. Steeds kwam er een klus bij. Het schoonmaken van de

wc bijvoorbeeld en het schrobben van de douche. Ook de voorbereidingen voor het avondeten stonden op onze klussenlijst. Als dat gedaan was, begonnen Ayesha en Zahida aan hun huiswerk. Ik zat op de kleuterschool en had het wat dat betreft nog gemakkelijk. Meestal mocht ik met Waheed spelen. Ik vond het heerlijk om mijn halfbroertje te vermaken. Hij deed me aan Yasmin denken. Aan de ene kant maakte dat me verdrietig, maar aan de andere kant werd ik er ook vrolijk van. 's Avonds in bed haalden we herinneringen op aan amma en kleine Yasmin om het beeld van hen zo helder mogelijk te houden.

‘Wat denk jij, Ayesha, zou amma toch voor ons zingen, ook al zijn we niet bij haar?’ vroeg ik aan mijn oudere zusje. Samen bespraken we alle fijne dingen die amma altijd met en voor ons deed. Lalli, de ezel, ons erf, de koeienvlaai en andere dingen die ons in Pakistan bezighielden, waren naar de achtergrond verdrongen. Overdag spraken we niet veel met elkaar. Hoewel we inmiddels al aardig wat Hollandse woorden kenden en ook zinnen konden maken, waren we er niet aan gewend in huis te praten. Het spreekverbod was erin gehamerd. 's Avonds in bed fluisterden we steeds vaker in het Nederlands tegen elkaar. We hoorden niets anders. Op school, thuis, op de radio, op straat: we leerden de Nederlandse taal alle drie heel vlot.

Hoewel we als vreemde eenden in de bijt werden bekeken en ons verloren voelden, vormden de schooluren een heerlijke afleiding. Daar werd op een normale toon gesproken. Er werd niet voortdurend gecommandeerd, gescholden, gefoeterd of geslagen. Thuis hing er altijd een dreiging boven ons hoofd. Mijn vaders vriendin viel soms zonder enige aanleiding uit. We probeerden alles volgens haar regels te doen, maar telkens ontdekte zij iets wat niet deugde. Ze reageerde haar slechte humeur op een onredelijke manier op ons af. Vooral op de dagen dat mijn vader niet kwam opdagen, moesten wij het ontgelden. Ze stak niet onder stoelen of banken dat ze het een schande vond dat zij voor zijn kinderen moest zorgen.

‘Ondankbare schepsels, dat zijn jullie. Vieze, vuile luizenbalen.’

Pas veel later begrepen we dat als mijn vader niet in Scheveningen was, hij bij amma en Yasmin in Rijswijk woonde. Voor mijn vader was

het heel gewoon er twee vrouwen op na te houden. Zijn Hollandse vriendin dacht er anders over. Ze was vreselijk jaloers en begon ons met de dag meer te haten. Regelmatig werden we om niets geslagen. We moesten dan zelf een kleerhanger gaan halen waarmee we werden afgeranseld.

'Mijn handen maak ik aan jullie niet vuil,' zei ze als ze ons met zo'n houten knaapje aftuigde.

Aan die klappen raakten we gewend. Ik voelde ze wel, maar ik leerde de pijn te verdragen. Wat elke keer weer hard aankwam, was het knippen van onze haren. Zodra ons haar ook maar enige lengte kreeg, moesten we in de douchecel aantreden. Poedelnaakt, rillend van kou, angst en vernedering, stonden we tegen elkaar aan.

'Jullie stinken. Dat haar is te vuil om aan te raken,' riep ze terwijl ze met grove bewegingen onze lokken afknipte. Als ze klaar was, moesten we naakt de badkamer schoonmaken. Pas als er geen haartje meer te vinden was, mochten we ons aankleden.

Zodra mijn vader thuis was, gedroeg de vrouw zich vriendelijker tegen ons. We kregen weleens een cadeautje en ze liet mijn vader zien dat ze kleren voor ons aan het maken was. Aan haar lag het niet, meldde ze bijna dagelijks. Zij verzorgde ons goed. Dat wij toch zo onhandelbaar bleven, zou ongetwijfeld een andere oorzaak hebben.

'Is hun moeder ook zo'n lastig kreng?' vroeg ze soms aan mijn vader. Hoewel hun relatie vermoedelijk beter was dan het huwelijk van amma en baba, gedroeg mijn vader zich allerm minst hoffelijk tegenover zijn Hollandse vriendin. Hij was niet anders gewend dan onderdanige vrouwen om zich heen te hebben en geen greintje respect te tonen. Van jongs af aan hadden vrouwen voor hem gezorgd. Eerst zijn eigen moeder, onze lalli, daarna zijn stiefmoeder en toen amma. Nu had hij zijn Hollandse vriendin en dochters.

Op een dag begon baba zelf over amma te praten. We waren verbaasd. Alle andere keren dat wij naar haar informeerden, kregen we geen antwoord.

'Overmorgen vertrek ik met de trein naar Pakistan. Amma en Yasmin gaan met mij mee. Met z'n drieën reizen we naar Soomar

Halepoto om lalli te halen,' vertelde hij. Ze zouden zeker een à twee maanden wegblijven. 'Als we terug zijn in Nederland,' beloofde hij ons, 'gaan jullie met amma, lalli en Yasmin in Rijswijk wonen. Lalli zal amma helpen voor jullie te zorgen en jullie kunnen daar naar school.'

Wij wisten dat dit precies was wat amma wilde. De verhuizing van Pakistan naar Nederland had voor amma maar één doel: een goede toekomst voor haar dochters. Zahida, Ayesha en ik vonden het heel aannemelijk dat amma lalli wilde halen om zich voorgoed bij ons te vestigen. Baba meldde verder dat hij ons de volgende dag zou meenemen om amma gedag te zeggen voordat ze naar Pakistan vertrok.

Wij waren dolblij dat we amma weer zouden zien. In bed raakten we er niet over uitgepraat. We waren vreselijk opgewonden. Vlug had ik nog vier tekeningen gemaakt, mijn tanden extra goed gepoetst en mijn haren twee keer zo lang geborsteld als normaal. Amma zei altijd dat van langdurig borstelen je haren gaan glanzen. En ik wist dat zij dat heel mooi vond. In tijden had ik me niet zo gelukkig gevoeld. Dat gold ook voor Ayesha en Zahida.

Het afscheid van amma en Yasmin werd een drama. Natuurlijk was ze blij ons te zien. Hoewel vooral ik door de eetproblemen erg mager was geworden, zagen we er alle drie redelijk verzorgd uit. Alleen schoten de tranen in haar ogen toen ze haar handen over onze haren liet gaan. Er stond ons een verrassing te wachten in Rijswijk. Baba vertelde dat wij tijdens zijn afwezigheid bij een Pakistaanse familie zouden logeren. Amma knikte bevestigend. Zij had het een afschuwelijk idee gevonden dat de vriendin van haar man de baas speelde over haar dochters. Een taxi bracht ons van de Rijswijkse flat naar de Pakistaanse familie. Amma wilde zeker weten dat wij daar afgeleverd werden. In de tijd dat baba een taxi ging regelen, sprak amma serieus tegen ons.

'Baba heeft beloofd mij, Yasmin en lalli terug te brengen naar Nederland. Hier zullen wij als gezin verder leven, met of zonder baba, dat zien we wel.' Ze richtte nu haar blik op Zahida. Ik zag dat amma twijfels had, zich zorgen maakte en bang was. Hoewel ze het woord nog steeds tot ons alle drie richtte, verwachtte ze kennelijk het meeste begrip van haar oudste dochter. Ze hoopte dat Zahida zou begrijpen

dat zij zelf onzeker was over de toekomst die ze ons zojuist schetste. 'Als er iets met jullie of met mij gebeurt waarmee jullie je geen raad weten, ga dan naar de politie. Aarzel niet, maar vraag hulp. Ik weet zeker – terwijl ze dit zei, hoorde ik amma slikken alsof ze even naar adem moest happen – 'ik weet zeker dat alles goed komt, maar onthoud wat ik je nu heb gezegd.' Ze bleef Zahida strak aankijken en drukte haar iets in de hand. Het was een piepklein fotootje van amma. Tranen rolden over Zahida's wangen terwijl ze een kus op het portret drukte en het fotootje diep in de zak van haar overgooier stopte.

'Ik houd heel veel van jullie,' zei amma. Wij waren het belangrijkste in haar leven. Ze drukte ons tegen zich aan en kustte ons.

In de taxi zeiden we niets meer tegen elkaar. We zaten dicht tegen elkaar aan, zoals die keer toen we van Schiphol naar Rijswijk reden. Wat leek dat lang geleden. De taxi stopte voor een huis. Baba gebaarde dat we moesten uitstappen. Ik pakte amma's hand stevig vast. Een Pakistaanse man en vrouw stonden in de deuropening. Amma kende hen niet, maar was opgelucht dat die mensen echt bleken te bestaan. Toch kon ook deze familie amma's angst niet wegnemen. Huilend en schreeuwend liet ze zich uiteindelijk terugbrengen naar de taxi. Wij huilden hard mee.

'Amma, blijf hier. Blijf bij ons!'

Onze smeebeden hadden geen effect. Baba had de grootste moeite ons binnen te houden en zijn kleine, tengere vrouwtje bij ons weg te halen. Amma was volledig overstuur. Waarschijnlijk voelde ze dat haar man iets in zijn schild voerde.

Het verblijf bij de Pakistaanse familie was van korte duur. Het bleek niet meer dan een schijnvertoning om mijn moeder zoet te houden. Verloren en ontredderd zaten we op de bank bij de mensen die we nog geen half uur kenden. Beduusd van het tumult dat het weerzien en tegelijkertijd afscheid van amma had teweeggebracht. De vrouw die ons had opgevangen, zei dat we niet bang hoefden te zijn. We zouden snel opgehaald worden.

'Hoezo, opgehaald worden?' wilde Zahida weten.

Het antwoord stond in de deuropening. Mijn vaders vriendin was

gearriveerd om ons mee te nemen naar Scheveningen. Vol onbegrip en verschrikt keken we van de een naar de ander.

'Wij gaan niet met haar mee,' zei Zahida tegen de Pakistaanse vrouw. 'Baba zei dat wij hier moesten blijven totdat amma terug is.'

Mijn vaders vriendin begreep waar het gesprek over ging. 'Maar lieverds, jullie moeten morgen toch gewoon naar school?' zei ze op een toon die wij zelden van haar hoorden. 'De juffen op school rekenen toch op jullie? En hoe zou het met Waheed moeten, Hameeda, als jij hem niet aan het lachen maakt?'

De Pakistaanse vrouw en man schoten in de lach en knikten. Die Hollandse vrouw hield echt van deze meisjes, dat zag je zo. Ze vertelde hoe belangrijk ze het alle drie – ze durfde nu ook amma in het plan te betrekken – hadden gevonden dat de meisjes snel de taal en Hollandse gewoonten leerden. De praktijk was de beste leerschool, en daarom waren de kinderen al maanden bij haar in huis. Vol verbazing zat ik naar haar te kijken en te luisteren. Zo vriendelijk en zachtaardig was ze nog nooit geweest. Ik vertrouwde haar niet en wilde niet met haar mee. Ook Zahida en Ayesha werkten tegen. Uiteindelijk verloor ze haar geduld en sleurde ze ons onder protest van de Pakistani het huis uit.

Het was inmiddels zomer. De school ging dicht en wij waren vrij. Helaas betekende dat voor ons óf opsluiting óf het huis schoonmaken. Bovendien hadden Ayesha en Zahida taken van school meegekregen. Die vrouw deed er nog eens een schepje bovenop en overhoorde mijn oudere zussen elke avond. Een vergissing of iets niet weten betekende een tik met de kleeherhanger en terug naar je kamer totdat je de stof wel foutloos kon opdreunen. Haar vriendelijke gedrag bij de Pakistaanse familie was slechts een pose geweest. Thuis was ze meteen in haar vertrouwde rol vervallen. Lichtpuntjes tijdens die zomerse weken waren haar ouders. Doordat we nu alle drie Nederlands verstonden en spraken, begrepen we dat de woordenwisselingen tussen haar en haar ouders altijd over ons gingen. Haar ouders maakten zich zorgen over ons. Zij schermde er altijd mee dat het voor haar ook niet makkelijk was drie onbehouden kinderen uit een Pakistaanse sloppenwijk op te voeden.

'Ik doe alles voor ze. Ik leer ze hoe ze zich schoon moeten houden, ze krijgen eten, kleding en cadeautjes. Het ontbreekt ze nergens aan,' hoorden we haar luid schetteren.

'Ze missen hun moeder,' hoorde ik haar vader een keer antwoorden. 'Het ontbreekt ze aan warmte, aan oprechte moederliefde.'

'Daar zullen ze dan maar aan moeten wennen.' Haar antwoord klonk als een dreigement. Het bleek meer dan een dreiging te zijn.

Twee maanden later, begin september, kwam mijn vader terug. Voor het eerst in ons leven hadden we ons verheugd op zijn terugkeer. Als hij in Nederland was, dan zouden we snel weer bij amma, Yasmin en lalli zijn. Ayesha en ik sprongen enthousiast op hem af toen hij de Scheveningse woning binnenkwam. Zoals gewoonlijk had hij geen oog voor ons. Zijn aandacht ging uit naar Waheed en hij zei ons op de bank te wachten. Onze reactie was tegen elkaar aan te kruipen, de handen in onze schoot te leggen en onze ogen op onze zenuwachtig frunnikende vingers te richten. Hem aankijken was tenslotte hondsbrutaal en dus verboden. Al snel nam baba plaats in de stoel tegenover de bank. In de stoel naast hem zat zijn vriendin met Waheed op schoot. Mijn vader schraapte zijn keel. Hij maakte een vreemd, bijna nerveus geluid. Even sloeg ik mijn ogen op.

'Ik moet jullie iets vertellen,' sprak hij. 'We hebben een zware reis gehad. Zwaar in vele opzichten. Amma en Yasmin zijn verongelukt. Jullie zullen amma en Yasmin nooit meer zien. Ze zijn dood.' Even leek het of hij opgelucht adem haalde na het doen van deze mededeling.

Ik geloofde niet wat ik hoorde en hapte naar lucht. 'Maar amma en Yasmin... en wij zouden toch... en lalli...' hakkend probeerde ik mijn onbegrip duidelijk te maken.

Ook Ayesha vuurde vragen op hem af. 'Maar waar is het gebeurd? En hoe?'

Alleen Zahida stoof, tegen haar normale aard in, met gebalde vuisten op hem af. 'Je liegt. Je liegt. Amma is niet dood. Amma houdt van ons. Je liegt.'

Met angst en beven volgde ik mijn vaders bewegingen. We wisten maar al te goed dat hij geen tegenspraak duldde. Woedend greep hij

Zahida vast en sloeg haar keihard op haar wang. Meteen verscheen er een rode striem op de plaats waar mijn vader haar had geraakt. Met een smak viel Zahida tegen de bank aan.

'Amma is dood. Morsdood. Onthoud dat. Knoop het in jullie oren. Vanaf nu wil ik hier in huis het woord amma nooit meer horen. Zij bestaat niet meer. Hebben jullie dat goed begrepen?' Met een wilde blik in zijn ogen nam hij ons op. 'Zij is jullie nieuwe moeder.'

Geschrokken keken we op. Hij wees op die vreselijke vrouw. Een blik van overwinning kon en wilde ze niet onderdrukken. Een onaangename, triomfantelijke glimlach verscheen op haar gezicht toen ze ons een voor een aankeek.

'Misschien moesten jullie mij dan maar mama noemen.'

'Mama, mama,' papegaaide Waheed het woord dat hij sinds kort kon zeggen.

'Sta op, jullie,' beval mijn vader.

Trillend gingen we staan. Ik was als verdoofd. Ik voelde niets. Ik begreep niets. Ik volgde alleen een bevel op. Maar aan het tweede bevel weigerde ik gehoor te geven.

'Begroet jullie nieuwe moeder,' sprak mijn vader. 'Zeg: dag mama.'

Alle drie lieten we ons hoofd hangen. Hoe haalde hij het in zijn hoofd eerst te vertellen dat onze lieve amma dood was, om ons daarna te gebieden dat afschuwelijke, haatdragende mens 'mama' te noemen. Toen we niet snel genoeg reageerden, volgden de onvermijdelijke klappen.

Uiteindelijk kwam er een afgeknepen 'dag mama' uit onze kelen, waarna we huilend naar onze kamer vluchtten.